Welke invloed heeft de verdeling van de onderwijstijd over de schoolweek en over het schooljaar op individuele leerkrachten (les- en vakantierooster, ruimte voor schooltaken en studiedagen, werkdruk etc.)?

Beantwoord door Karin Hoogeveen (kennismakelaar Kennisrotonde).

18 augustus 2022

KR. 1447

Kort antwoord

Onderzoek naar andere onderwijstijden kijkt meestal naar de invloed op leerlingen. De invloed van de verdeling van uren over onder- en bovenbouw op leraren en op de schoolorganisatie is niet onderzocht. Wat we wel weten, is dat leraren het continurooster als taakverzwaring kunnen ervaren, met name als zij tussen de middag met de leerlingen lunchen. Het vijf-gelijke-dagen model kan leraren meer mogelijkheden geven voor professionaliseringsactiviteiten en voor maatwerk aan leerlingen. In het algemeen geldt dat een verdeling van onderwijsuren die leraren meer flexibiliteit geeft, gunstig kan zijn, omdat het leraren meer autonomie geeft en dat is een belangrijke factor voor arbeidstevredenheid. Maar het vraagt ook meer van scholen: organisatorisch en didactisch.

Antwoord

Verdeling lesuren over de week en over het jaar

Nederlandse basisscholen kunnen sinds 2006, binnen de wet- en regelgeving, hun schooltijden zelf vaststellen. In het traditionele schooltijdenmodel start de school tussen 8.30 en 8.45 uur en eindigt vanaf 14.30 of 15.30. Sommige leerlingen gaan tussen de middag naar huis, anderen blijven op school over. De kinderen hebben meestal woensdagmiddag vrij en soms is er een extra vrije (mid)dag voor kleuters. Een school kan kiezen voor een rooster met elke dag evenveel uren onderwijs, het zogenoemde vijf-gelijke-dagen model. Ook kunnen scholen de eindtijd per dag vervroegen door een kortere pauze: het continurooster. Daarnaast kent Nederland het Hoorns model (traditionele schooltijden, op woensdag- en vrijdagmiddag vrij), het bioritme-model (lange middagpauze met opvang en recreatieve activiteiten, langere schooldag) en het 7-tot-7 model (aangesloten programma, hele jaar open, onderwijs en opvang werken samen) (Driessen e.a., 2010; Willemsen & Van Grinsven, 2020).

Verder kunnen scholen de herfst- en voorjaarsvakanties zelf vaststellen en ervoor kiezen om de verplichte week meivakantie te verlengen.

Onderwijstijden in wet- en regelgeving

Het minimumaantal uren onderwijs ligt vast in de Wet op het Primair Onderwijs

Er zijn regels voor de onderwijstijd (zie: Ministerie van OCW, 2021). Leerlingen in het basisonderwijs moeten minimaal 7.520 uur onderwijs krijgen:

- de eerste 4 schooljaren (onderbouw) minimaal 3.520 uur;
- de laatste 4 schooljaren (bovenbouw) minimaal 3.760 uur.

De overgebleven 240 uur mogen scholen zelf verdelen over onderbouw en bovenbouw. Er is geen maximum aan het aantal uren onderwijs per dag. De school bepaalt hoe het lesrooster en de pauzetijden eruit zien. De basisschool moet zorgen voor een goede verdeling van de activiteiten over de dag en de pauzes.

De schoolweek bestaat uit vijf dagen

De groepen 3 tot en met 8 hebben een vijfdaagse schoolweek. Voor leerlingen uit groep 1 en 2 is deze niet verplicht. Scholen mogen maximaal 7 keer per jaar een vierdaagse schoolweek inroosteren, naast de weken die al vierdaags zijn, vanwege een algemene feestdag.

De vakanties liggen deels vast

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) bepaalt de data voor de zomervakantie, kerstvakantie en één week meivakantie. Voor de herfst- en voorjaarsvakantie geeft het ministerie adviesdata (Hoe regelen basisscholen de schooltijden en lesuren? | Rijksoverheid.nl).

Studiedagen en ADV tellen niet mee

Adv-dagen en studiedagen voor het personeel op de basisschool mogen niet van invloed zijn op het vaststellen van de schoolweken. De school moet er bij het inplannen van deze dagen rekening mee houden dat ze geen extra vrije dagen inroostert boven op de vrije dagen die wettelijk zijn toegestaan (Hoe regelen basisscholen de schooltijden en lesuren? | Rijksoverheid.nl).

Andere onderwijstijden in Nederland binnen en buiten wet- en regelgeving

Ongeveer de helft van de basisscholen in Nederland wijkt binnen de wet af van de traditionele indeling: ongeveer een kwart heeft een continurooster en ongeveer een kwart een vijf-gelijke-dagenmodel (Willemsen & Van Grunsven, 2020).

Redenen om over te stappen op een ander schooltijdenmodel

De belangrijkste redenen om over te stappen op een continurooster of vijf-gelijke-dagenmodel zijn: regelmaat en rust (minder onrust tijdens de middagpauze), oplossing voor organisatorische problemen (geen mensen nodig voor begeleiding van de middagpauze), voorkeur van ouders, leraren krijgen meer tijd voor overige taken die zij buiten de lessen moeten uitvoeren en continuïteit van het onderwijs (minder concentratieproblemen in de middag). Bij het vijf-gelijke-dagenmodel noemen schoolleiders vaker dan bij

het continurooster dat leraren meer tijd voor andere taken overhouden (Willemsen & Van Grunsven, 2020).

In de afgelopen tien jaar zijn twee landelijke experimenten met onderwijstijden uitgevoerd. Ten eerste liep van 2011 tot 2018 het experiment Flexibele Onderwijstijden Basisonderwijs. Elf scholen mochten afwijken van de centraal vastgestelde vakanties en/of de schoolweek van minimaal vijf dagen (Kamerbrief uitkomst experiment flexibele onderwijstijden basisonderwijs | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl). Tien scholen gaven meer dan 42 weken onderwijs (44 – 52 weken) en bijna alle scholen boden compensatiedagen, waarbij 'overuren' die op het ene moment gemaakt worden, op een ander moment gecompenseerd mogen worden. Negen scholen combineerden flexibele schooltijden met de invoering van individuele leerroutes, afgestemd op de ontwikkeling van het kind (Weerd & Krooneman, 2013).

Daarna, in 2020 startte het experiment Ruimte in Onderwijstijd dat vijf jaar duurt. Twintig basisscholen mogen afwijken van de vakantieregeling en van de vijfdaagse schoolweek (Experiment flexibele schooltijden basisonderwijs | Schooltijden en onderwijstijd | Rijksoverheid.nl).

Het gaat bij beide experimenten om een beperkt aantal scholen.

Opvattingen van leraren over andere onderwijstijden

Studies naar de effecten van andere onderwijstijden kijken vooral naar de invloed op schoolprestaties. In een aantal studies is ook het (te verwachten) effect op leraren meegenomen. Meestal is aan schoolleiders en leraren gevraagd wat zij ervan vinden.

Effecten van continurooster en vijf-gelijke-dagen model

Het continurooster betekent een taakverzwaring voor leraren als de organisatie alleen op hen neerkomt. Het vijf-gelijke-dagen model geeft leraren daarentegen na schooltijd meer ruimte voor voorbereiding, overleg en oudercontacten (Smit, 2010).

Effecten van het experiment Flexibele Onderwijstijden Basisonderwijs

Uit een evaluatie van het in 2018 afgeronde experiment Flexibele Onderwijstijden Basisonderwijs blijkt dat leraren het niet gebonden zijn aan landelijk vastgestelde vakanties waarderen (De Graaf e.a., 2021). Men is vooral tevreden over de flexibiliteit in het opnemen van vakantie en over de werktijden. Minder tevredenheid is er over de pauzemogelijkheden (Weerd & Krooneman, 2013). Ook vinden leraren, in tegenstelling tot wat in het artikel van Smit beschreven wordt, dat de werkdruk toeneemt bij het vijf-gelijke-dagen model (Paulussen-Hoogeboom& Weerd, 2013). De verklaring hiervoor is dat dit niet zozeer te maken heeft met de vijf gelijke schooldagen, maar met de pauzes waarbij leraren zelf toezicht moeten houden.

De Inspectie van het Onderwijs (2018) keek naar andere aspecten en concludeert dat sommige leraren moeite hebben met het functioneren in complexe onderwijssituaties, omdat zij, nog meer dan in een reguliere organisatie, in staat moeten zijn tot aanpassingen in het leerproces van leerlingen en maatwerk moeten leveren. Dat vraagt om didactische en organisatorische vaardigheden waarover veel leraren op de deelnemende scholen (nog) niet beschikken.

Te verwachten effecten van het experiment Ruimte in Onderwijstijd

Scholen mogen meer dan zeven schoolweken met minder dan vijf dagen opnemen in het jaarrooster. De minimale lestijd blijft hetzelfde, dus andere dagen worden langer. Het in 2020 gestarte experiment is nog niet onderzocht. Wel zijn verwachtingen van de deelnemers gepeild. De deelnemende scholen verwachten dat leraren op de niet-lesdagen meer ruimte krijgen voor ontwikkeling of onderwijsverbetering (De Graaf e.a., 2021). Daarnaast verwachten ze: vergroting van kansengelijkheid van leerlingen, betere onderwijskwaliteit, aantrekkelijkheid van de school voor ouders en leraren. Door een andere indeling van de onderwijstijd komen er meer mogelijkheden voor maatwerk en wordt een flexibele inzet van het onderwijsteam mogelijk. Zij schatten in dat de grotere flexibiliteit bij het plannen van de eigen vakanties de aantrekkelijkheid van het beroep leraar kan vergroten. Maar: leraren verwachten ook meer tijd kwijt te zijn aan planning en administratie. Wat werkdruk betreft verwacht 46% van de leraren een positief effect, 28% een negatief effect en 26% verwacht geen effect.

Andere indeling van vakanties: onderzoek in de VS

Er bestaan, ook in Nederland, scholen die per jaar 50 weken of meer open zijn. In de VS heet dit 'year-round education'. Dat wordt op verschillende manieren ingevuld. Zo kunnen binnen een school wisselende groepen leerlingen op verschillende tijdstippen vakantie krijgen, maar ook kan de lange schoolvakantie worden ingekort. Driessen e.a. (2010) verzamelden Amerikaanse overzichts- en literatuurstudies naar de effecten hiervan, ook op leraren. Heel vaak is er geen verschil met de traditionele onderwijstijdenmodellen, soms zijn er negatieve effecten, bijvoorbeeld dat leraren het lastiger vinden om professionalisering te volgen en dat per leerling een ander rooster meer administratie met zich meebrengt. Positieve effecten zijn: beter schoolklimaat, betere communicatie met ouders, meer professionele keuzes, meer flexibiliteit in vakanties, meer arbeidstevredenheid en minder verzuim.

Invloed van minder uren onderwijs op leraren

Welke invloed heeft een vermindering van onderwijsuren, bijvoorbeeld als leraren in de onderbouw minder onderwijs hoeven te geven? Op basis van een internationaal vergelijkend onderzoek naar onderwijstijd en urennormen in het primair onderwijs kunnen we concluderen dat minder onderwijstijd niet automatisch positieve effecten voor leraren heeft. Het aantal lesuren is niet bepalend voor werkstress, terwijl administratieve taken, communicatie met ouders en zorgen over leerlingen met gedragsproblemen wel een sterk effect hebben op de ervaren werkdruk (Kamerbrief, 2020; Van der Aa e.a., 2020). Dat betekent dat een onderwijsmodel waarbij gekozen wordt voor een vermindering van onderwijsuren voor (een deel van de) leraren niet tot een afname van stress en het in Nederland hoge ziekteverzuim (Ter Weel e.a., 2020) zal leiden. Wat wel invloed zal hebben, is een onderwijstijdenmodel waarbij leraren minder tijd kwijt zijn aan administratieve taken, want daaraan besteden zij in vergelijking met andere landen veel tijd en dat zorgt voor werkstress (Van der Aa e.a., 2020). Ook een model dat leraren meer autonomie geeft in hun werk, is gunstig. Ze zijn nu weliswaar zelfstandig bij de uitvoering van hun werk, maar veel minder flexibel in het opnemen van verlof of aanpassen van werktijden (Traag, 2018).

De voorgaande uitkomsten van onderzoek overziend, zijn er twee conclusies. Enerzijds kan een aanpassing van de onderwijstijden, waarbij leraren meer vrijheid krijgen bij het invullen van hun rooster tot meer arbeidstevredenheid, minder werkdruk en minder verzuim leiden. Anderzijds mag niet onderschat worden dat een andere verdeling van uren veel van scholen vraagt: juist meer administratie, wat

werkstressverhogend werkt. Ook doet het een groot beroep op organisatorische en didactische vaardigheden.

Geraadpleegde bronnen

Aa, R. van der, Berg, D. van den, Scheeren, J., Stevenson, S., Vermeulen, M. , Vrielink, S. & Zijtveld Berg, S. van (2020). *Onderwijstijd: meer of minder? Internationaal vergelijkend onderzoek naar de urennorm en onderwijstijd in het primair onderwijs.* CAOP.

Driessen, G., Claassen, A. & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden. Een internationale literatuurstudie naar de effecten van verschillende invullingen van de schooldag, de schoolweek en het schooljaar.* ITS Radboud Universiteit.

Graaf, D. de, Berg, E. van den & Ven, K. van der, Geus, W. de, Suijkerbuijk, A. & Vegt, A.L. van der (2021). *Andere tijden. Achtergrondschets en eerste meting monitor Experiment Ruimte in Onderwijstijd*. SEO Economisch Onderzoek en Oberon.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Eindrapport van het onderzoek in de periode van 2011 tot 2018 naar de effecten van het flexibiliseren van onderwijstijd*.

Kamerbrief Voortgang programma Ruimte voor Regie, 16 juni 2020.

Miltenburg, N. van, Cornel, S. & Berg, D. van den (2022). *Arbeidsmarktanalyse primair onderwijs 2022*. Arbeidsmarktplatform PO.

Ministerie van OCW (2021). *Onderwijstijd, regels en ruimte op een rij. Primair onderwijs*.

Smit, F. (2010). Andere tijden. Continu en vijf gelijke dagen. *MR magazine*, 11, 4-6.

Paulussen-Hoogeboom, M.C. & Weerd, M. de (2013). 5-gelijkedagenmonitor. 2e meting 2012-2013. Eindrapport. Regioplan Beleidsonderzoek.

Smit, F. (2015). *Variatie in schooltijd en onderwijskwaliteit. Een internationale literatuurstudie naar effecten van verschillende invullingen van de onderwijstijd op de onderwijskwaliteit.* ITS.

Traag, T. (2018). *Leerkrachten in het basisonderwijs*. CBS.

Weel, B. ter, Stolp, T., & Graaf, D. de (2020). *Investeren in onderwijs loont. Korte- en langetermijneffecten van investeringen in het funderend onderwijs.* SEO. In opdracht van de Algemene Onderwijsbond.

Weerd, M. de, & Krooneman, P. (2013). *Monitor experiment flexibilisering onderwijstijd. 2e Meting 2012-2013*. Eindrapport. Regioplan Beleidsonderzoek.

Willemsen, A. & Grinsven, V. van (2020). *Rapportage Nieuwe schooltijden in het basisonderwijs.* DUO Onderwijsonderzoek & Advies.

Meer weten?

Onderwijstijd, regels en ruimte op een rij: Primair onderwijs | Brochure | Rijksoverheid.nl

Schooltijden en onderwijstijd | Rijksoverheid.nl

Wat zijn de voor- en nadelen van niet-traditionele schooltijdenmodellen voor de cognitieve en niet-cognitieve resultaten van basisschoolleerlingen?

Op welke manier kan het basisonderwijs werken met minder leerkrachten en zo min mogelijk afbreuk doen aan kwaliteit?

Wat is het effect van een continurooster in het basisonderwijs op de leerresultaten en schoolwelbevinden van leerlingen?

Over deze vraag

Opgesteld door:	Karin Hoogeveen (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Leerkracht Primair Onderwijs
Onderwijssector:	PO
Trefwoorden:	Schoolorganisatie, onderwijstijden, leraren, arbeidsvoorwaarden
Referentie:	Kennisrotonde. (2022). *Welke invloed heeft de verdeling van de onderwijstijd over de schoolweek en over het schooljaar op individuele leerkrachten (les- en vakantierooster, ruimte voor schooltaken en studiedagen, werkdruk etc.)?* (KR. 1447)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.